

*В. Г. Федоренко,
Перший віце-президент Спілки будівельників України,
доктор економічних наук, професор, академік УАН
В. П. Адріанов,
Віце-президент корпорації "Укрмонтажспецбуд"
Ю. Ф. Джур,
Генеральний директор
ЗАТ "НДВП Криворіжстальконструкція"*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Історичний досвід розвинутих країн світу свідчить, що вихід із економічних негараздів, як правило, забезпечується структурною перебудовою базових галузей народного господарства за рахунок створення науковосмішних виробників з принципово новими технологіями виготовлення конкурентоспроможної продукції, а також одночасного проведення технічного переозброєння та реконструкції діючих виробництв промислових комплексів на базі останніх досягнень науки, техніки, економічної доцільності та екологічної безпеки.

Всі ці складні завдання в Україні виконують будівельно-монтажні організації та підприємства будіндустрії, зорієнтовані за своєю спеціалізацією на спорудження об'єктів промислового призначення та складних інженерних споруд. Трудові колективи цих підрозділів створюють нові основи фонди підприємств різних галузей промисловості, що забезпечує зміцнення виробничого потенціалу нашої держави.

У річних статистичних звітах обсяг будівельно-монтажних робіт на об'єктах промислового призначення складає 40% — 50% від загальних обсягів підрядних робіт в Україні.

Сучасне промислове будівництво має свої суттєві особливості. В умовах науково-технічної революції практично кожне промислове підприємство, що будується, є об'єктом " нової техніки " із використанням новітнього технологічного обладнання, сучасних інженерних систем, прогресивних будівельних конструкцій і матеріалів, автоматизованих систем управління технологічними процесами, захисту та екологічної безпеки тощо. Це все вимагає від спеціалістів та робітників будівельних організацій відповідного високого рівня інженерної підготовки та опанування ними технологічних схем майбутніх виробництв, організаційних та технічних методів з координації роботи значної кількості робітників на будівельному майданчику, забезпечення безпеки при роботі знач-

ної кількості будівельної техніки, впровадження сучасних будівельних технологій великоблокового монтажу обладнання, трубопроводів та конструкцій, систем енергозабезпечення, сумісного ведення загально-будівельних та спеціальних монтажних робіт, адаптації до вимог фірм-постачальників обладнання, використання сучасних засобів технологічного оснащення та інших новацій, які забезпечують своєчасне введення об'єктів у дію та їх надійну експлуатацію.

З метою більш прискіпливого розгляду роботи організацій і підприємств вітчизняної будівельної галузі які задіяні на спорудженні об'єктів промислового призначення, зробимо експрес в недалеке минуле.

В Україні зведення об'єктів базових галузей промисловості в 70—80-ті роки ХХ ст. здійснювали підрозділи Мінважбуду, Мінпромбуду, Мінмонтажспецбуду, Мінсільбуду, які разом із міністерствами-замовниками заклали індустріальну базу сучасного промислового потенціалу України.

У ці роки були введені в дію тисячі нових промислових виробництв і об'єктів, в тому числі в чорній металургії побудовано і реконструйовано більшу частину усіх 67 діючих в Україні доменних печей. На Маріупольському, Єнакіївському, Запорізькому, Дніпродзержинському, Криворізькому металургійних заводах введено сучасні киснево-конверторні цехи з машинами неперервної розливки сталі. Здійснений монтаж понад 50 великих прокатних станів. Збудований гігант кольорової металургії — Миколаївський глиноземний завод. Введені в дію гірничо-збагачувальні комбінати — НКГЗК, Південний ГЗК-2, ЦГЗК, Північний ГЗК, Інгулецький ГЗК, Дніпровський ГЗК, роторні екскаваторні комплекси на Шевченківському, Грушевському, Чкалівському, Ораджонікідзевському ГЗК.

У хімічній і нафтохімічній промисловості побудовані такі виробничі комплекси, як Черкаський і Рівненський хімкомбінати "Азот", Роздольсь-

кий, Яворівський, Стебніківський гірничо-хімічні комбінати, Калуський хіміко-металургійний комбінат, Лисичанський і Кременчуцький нафтопереробні заводи, Кримські заводи двоокису титану, содовий, лакофарбовий, Одеський припортовий завод та багато інших. Проведено реконструкцію і розширення Северодонецького, Горлівського, Костянтинівського, Дніпродзержинського, Сумського та Вінницького хімічних комбінатів.

У машинобудуванні було забезпечено будівництво і своєчасне введення в дію заводу "Центроліт" у Куп'янську, потужностей на Херсонському, Тернопільському, Білоцерківському заводах сільськогосподарських машин, Крюківського, Кадіївського і Дніпродзержинського вагонобудівних заводів, Кременчуцького, Луцького, Запорізького автомобільних заводів та інших.

У промисловості будівельних матеріалів введено в експлуатацію шість технологічних ліній з обертливими випалювальними печами на Амвросіївському, Григор'ївському, Балекеївському цементних заводах, збудований новий Кам'янець-Подільський цементний завод.

Значна кількість об'єктів була споруджена в легкій, харчовій, м'ясоомолочній та інших переробних галузях промисловості.

Одночасно із спорудженням промислових об'єктів в практиці роботи будівельників знайшло широке застосування таких нових технічних рішень, як стендово-блоковий та конвеєрний метод збирання металевих конструкцій, що сприяло високій ефективності та якості будівництва, ритмічності за рахунок максимального суміщення монтажу конструкцій, інженерних комунікацій, устаткування, раціонального використання механізмів.

В умовах постійного зростання одиничної потужності агрегатів, маси, габаритів, складності й структури технологічного устаткування, монтажними організаціями були опановані прогресивні методи великоблокового монтажу обладнання і конструкцій з використанням технологічних мостових кранів та інших засобів технологічного оснащення.

Підвищення продуктивності праці у промисловому будівництві сприяли також такі новації, як індустріалізація трубопровідних робіт, впровадження сучасного зварювального обладнання і матеріалів, нових типів монтажних кранів та спеціальної техніки, гідравлічних підйомників, комплектна поставка систем енергозабезпечення автоматизації та зв'язку, централізоване виготовлення на заготівельних підприємствах сантехнічних заготовок та систем вентиляції, блоків теплоізоляційних, хімзахисних конструкцій та інші досягнення технічного прогресу в будівництві.

При сприянні спеціалістів Інституту електрозварювання ім. Б.Є. Патона був впроваджений цілий комплекс заходів, спрямованих на підвищення в будівництві технічного рівня зварювального виробництва, в тому числі

при виготовленні і монтажу металевих конструкцій, прокладці металевих і полімерних трубопроводів, спорудженні нових типів резервуарів із нових марок сталі та інші.

За висновками багатьох експертів та представників закордонних фірм-постачальників технологічного обладнання на будови України, рівень технологічного забезпечення при спорудженні промислових об'єктів відповідав у багатьох випадках світовому рівню. Підтвердженням цьому було постійне залучення українських проектувальників та фахівців будівельної галузі до спорудження об'єктів у Індії, Пакистані, Китаї, Ірані, Іраку, Турції, Алжирі, Єгипті, Нігерії, Гвінеї та інших країнах, а також систематична поставка продукції заводів будіндустрії із України у більш як 40 країн світу.

На основі набутого передового досвіду в той час у будівельних міністерствах формується сучасна відомча нормативна база, яка закріплювала на постійній основі досягнення науки і техніки в процесі будівництва складних в інженерному плані об'єктів.

Для постійно зростаючих обсягів будівельно-монтажних робіт в будівельних міністерствах була створена розгалужена та ефективна галузева система підготовки та перепідготовки інженерно-технічних працівників та будівельників багатьох професій.

На початку 90-х років минулого століття з метою забезпечення переходу на економічні методи керування організаціями і підприємствами будівельного комплексу рішенням Уряду незалежної України на базі будівельних міністерств були створені державні будівельні корпорації — "Укрбуд", "Укрмонтажспецбуд", "Укртрансбуд", "Укрбудматеріали", "Укрметротунельбуд", які набули статусу правонаступників відповідних міністерств.

У ході обговорення та прийняття цього рішення був використаний існуючий досвід розвинутих країн світу — Франції, Великобританії, Італії, Німеччині, в яких найбільш розповсюдженою організаційно-правовою формою державних підприємств, що мають велике значення в економіці своїх країн, є державні корпорації ("публік корпорейшнз"), створені на основі спеціальних урядових постанов по кожній з них. Як правило, поряд з господарською діяльністю, вони виконують певні регуляторні функції та функції з управління в межах повноважень, визначених державою. Іншими словами, державні корпорації об'єднують в собі риси господарської структури та державного органу і впевнено займають своє місце в системі економічних відносин.

Державні будівельні корпорації, які отримали від Уряду України низку делегованих повноважень з управління майном державних підприємств, проведення технічної політики, забезпечення координації робіт на будовах за держзамовленням, розвитку зовнішньоекономічної діяльності та інші функції, одночасно мали відмінності від колишніх міністерств, серед яких:

— перехід на двохланкову систему управління (корпорація-організація (підприємство) державної, колективної, приватної форми власності;

— демократичні засади відносин, коли важливі рішення діяльності корпорації, як об'єднання рівноправних суб'єктів господарювання, вирішує Рада корпорації, яка складається із керівників організацій і підприємств, що входять до її складу;

— корпорація безпосередньо набуває статусу суб'єкта господарювання і має можливість очолити весь комплекс робіт при спорудженні об'єктів як на Україні, так і за її межами;

— економічні інтереси трудових колективів будівельних організацій складають основну доміную у доцільності їх входження до складу корпорації та об'єднанні зусиль, отримання прибутку для свого подальшого виробничого та соціального розвитку.

Вісімнадцятирічний термін життя державних будівельних корпорацій підтверджує доцільність їх створення та ефективність існування на підрядному ринку.

Так, послідовна робота корпорацій дозволила у стислі терміни, без отримання бюджетних коштів з урахуванням інтересів держави і трудових колективів організацій і підприємств будівельної галузі, без соціальних потрясінь, провести процес приватизації державного майна, удосконалити систему управління, що адаптована до вимог ринку, проводити виважену технічну політику, спрямовану на підтримку необхідного рівня якості й конкурентоспроможності робіт, послуг, що надаються та виготовлюваної промпродукції, підвищити рівень індустріалізації, концентрувати на важливих будовах необхідні людські та технічні ресурси, забезпечувати своєчасне введення в дію пускових об'єктів.

У важкі 90-ті, коли в Україні практично не будувались потужні нові промислові об'єкти, з метою збереження високопрофесійного кадрового потенціалу трудові колективи підрозділів корпорацій були переорієнтовані на виконання робіт з реконструкції, технічного переозброєння та капітального ремонту діючих виробництв базових галузей економіки. За цей період була успішно проведена модернізація виробничих потужностей металургійних комбінатів "Азовсталь", "Криворіжсталь", "Запоріжсталь", Дніпровського ім.Дзержинського, Макіївського, метзаводів Ілліча, ім.Петровського, в містах Алчевську, Єнакієво, Донецьку, феросплавних печей на Нікопольському та Запорізькому феросплавних заводах, фабрики огрудування Криворізького ГЗК тощо.

Підрозділи корпорацій брали активну участь у створенні додаткових потужностей Надвірнянського, Лисичанського і Кременчуцького НПЗ, виробництва поліетилену в концерні "Оріана" (м.Калуш), фабрики переробки бурштину в м. Рівному, нафтового терміналу "Південний" в Одеській області, Миколаївського глиноземного заводу та на багатьох інших підприємствах.

Одночасно в цей період під керівництвом корпорації українські будівельники почали самостійно опановувати підрядні ринки країн США та далекого зарубіжжя. Були успішно реалізовані проекти із спорудження об'єктів у Російській Федерації, Туркменістані, Ірані, Єгипті та інших країнах. Підприємства будіндустрії стабільно поставляли свою продукцію у більш як 20 країн світу.

Необхідно відзначити, що в ході економічних перетворень були і суттєві втрати в існуючому виробничому потенціалі корпорацій. Недоліки законодавства із роздержавлення привели до розпродажу "новими власниками" існуючих активів деяких будівельно-монтажних організацій і підприємств. Припинили діяльність ряд будівельних трестів, проектних організацій, заводів з виготовлення засобів механізації та іншої продукції для будівельної галузі.

Не повинно бути ілюзій стосовно монопольного положення будівельних корпорацій у своїх секторах підрядного ринку. Члени корпорації активно конкурують між собою за отримання обсягів робіт.

На початку другого тисячоліття з'явилися перші ознаки стабільності в економіці України. Виважена кредитно-фінансова політика, позитивна кон'юнктура на ринках України та на світових ринках для багатьох базових галузей вітчизняної економіки стимулювали інвестиційну активність у сфері промислового будівництва.

Відповідно виникли позитивні зміни і у діяльності державних будівельних корпорацій. Так, наприклад в корпорації "Укрмонтажспецбуд" в період з 2001 по 2008 роки загальний обсяг виконаних підрядних робіт збільшився більш як 5 разів, промислового виробництва — у 8 разів, проектних робіт — в 3 рази. Забезпеченість обсягами робіт позитивно позначилась на фінансово-економічних показниках роботи її підрозділів. У цей період своєчасно сплачувались платежі до бюджету та державних цільових фондів, була ліквідована заборгованість із виплати заробітної плати, з'явилась тенденція до збільшення чисельності робітників та можливість поступового оновлення парку будівельних машин і механізмів, модернізації власної промислової бази.

Враховуючи високий авторитет корпорації "Укрмонтажспецбуд" та її досвід у відновленні оновлених фондів базових галузей економіки, за останні 5 років висловили бажання вступити до її складу більше 30 організацій і підприємств. У цьому переліку такі потужні колективи, як СП "Основа-Солсиф", ВАТ "Корпорація "Електропівденьмонтаж", ВАТ "Укрнафтохім-проект", НВО "Укргідроенергобуд", ВАТ "Теплоенергомонтаж", ЗАТ "Нафтогазбуд", провідні кабельні заводи та інші, що дозволило корпорації займатися, крім традиційних, ще і питаннями будівництва об'єктів енергетики, транспортування та переробки нафтопродуктів. У корпорації з'явилися реальні передумови щодо можливості

будівництва промислових об'єктів "під ключ".

На жаль, в будівельній галузі України відсутні структури, які б опікувались визначенням та відслідковуванням виробничого потенціалу значного загалу вітчизняних будівельних організацій, зорієнтованих на спорудження промислових об'єктів та складних інженерних споруд, не кажучи вже про комплекс питань потенційної участі українських будівельників у спорудженні об'єктів за кордоном.

Корпорація "Укрмонтажспецбуд" взяла на себе ініціативу з проведення моніторингу реальних виробничих потужностей та можливостей багатьох українських будівельно-монтажних організацій, підприємств будіндустрії та проектних організацій, які не входять до її складу, в тому числі була визначена їх забезпеченість будівельною технікою та засобами технологічного оснащення, наявність фінансових і людських ресурсів, досвід у спорудженні об'єктів та інші показники, необхідні для участі в тендерах по спорудженню великих промислових комплексів у нашій державі та за її межами. Наслідком цієї роботи стало створення на основі корпорації консорціумних об'єднань для будівництва об'єктів енергетики, металургії, виробництва будматеріалів, транспорту, міндобри, нафтогазового комплексу, а також перемога в тендерах на визначення генпідрядника при проведенні реконструкції Дрогобицького ПЗ, будівництво нового сталепрокатного заводу в м. Біла Церква, підприємства з виготовлення газобетону у м. Бурштин Івано-Франківської області, визначення виконавця підрядних робіт на спорудженні цементного заводу у м. Новоросійську Російської Федерації, центрів логістики у містах Києві, Одесі, Дніпропетровську, об'єктів нафтогазового комплексу в Росії та Туркменістані, енергетики в Індії та інші будови.

В останній час в центральних органах виконавчої влади почалось активне обговорення питань щодо майбутнього державних будівельних корпорацій, їх адаптованості до ринкових умов діяльності на підрядних ринках, опануванні сучасних методів організації будівельного виробництва тощо.

Безумовно, їх майбутнє буде залежати, з одного боку, від позиції самих членів корпорації, з іншого — від позиції держави, яка повинна визначити щодо необхідності на сучасному етапі розвитку економіки мати під своїм патронатом в структурі будівельної галузі потужні об'єднання, націлені на відновлення основних фондів підприємств базових галузей економіки, що вкрай необхідно для подальшого забезпечення економічної незалежності нашої країни.

Прихильники кардинальної реорганізації державних будівельних корпорацій в асоціації або інші форми добровільних об'єднань аргументують свою позицію зменшення у складі корпорацій чисельності організацій і підприємств з державною формою власності, а також існуючим поки що

правовим неврегулюванням питання існування під дахом державних корпорацій юридичних осіб з різною формою власності.

На стороні багатьох спеціалістів будівельної галузі та фахівців у сфері регуляторної політики, які підтримують доцільність в сучасних умовах поступового виходу із глибокої світової економічної кризи збереження важелів державного впливу на ефективну інвестиційну політику і збереження за будівельними корпораціями статусу державних, є наступні аргументи.

Державні будівельні корпорації своєю організаційною міцністю успішно подолали економічні негаразди 90-х років.

У сучасних умовах жорсткої конкурентної боротьби на підрядних ринках замовлення на будівництво великих промислових об'єктів реально в змозі отримати тільки великі будівельні фірми із потужним виробничим потенціалом і необчужливим досвідом. На сьогодні державні будівельні корпорації входять до переліку провідних будівельних структур України та Європи, що спроможні виконати замовлення по спорудженню нових та складних в інженерному плані металургійних та нафтопереробних заводів, об'єктів хімії, міндобри, машинобудування, тому підтримка цих корпорацій з боку держави є одним із шляхів збереження існуючого фахового загалу будівельників, а також залишення в країні податків та зборів.

Україна є однією із найбільших держав Європи з вигідним геополітичним розташуванням і потужними виробничим потенціалом, вона в змозі брати активну участь у реалізації значних інвестиційних програм за її межами. Практика роботи на закордонних ринках показує, що в країнах Африки, Азії, Близького Сходу (в зоні політичних та економічних пріоритетів України) є своя специфіка, коли перевагу в отриманні замовлень мають будівельні структури із державним статусом. З цієї причини надання державою певних преференцій будівельним корпораціям буде стимулювати розвиток зовнішньоекономічної діяльності у будівельній сфері.

Державні будівельні корпорації як правонаступники профільних будівельних міністерств є сьогодні носіями розгалуженої системи галузевої нормативної бази у сфері дотримання будівельно-монтажних робіт. Тільки в корпорації "Укрмонтажспецбуд" існуючі відомча нормативна база у галузі монтажного виробництва (ВСН, ОСТ, РД та інші документи) налічує близько 200 найменувань які сьогодні широко використовуються проектними інститутами, будівельно-монтажними організаціями, підприємствами різних галузей економіки при проведенні власними силами ремонтних робіт, а також державними наглядовими органами в ході перевірок відповідності технології будівельних процесів чинним нормативам для забезпечення якості та надійності споруджуваних будов. Удосконалення та супроводження цієї нормативної

бази є важливим елементом проведення державної політики у галузі будівництва і краще, ніж фахівці підрозділів будівельних корпорацій, ніхто цю роботу в реаліях сьогодні виконати не в змозі.

Завдяки своїй мобільності та здатності концентрувати значні виробничі потужності, а також перевіреної часом ефективної системи управління державні будівельні корпорації на постійній основі залучаються МНС та місцевими органами самоврядування до ліквідації наслідків стихійних лих та техногенних катастроф. Є багато прикладів відданої і професійної роботи підрозділів корпорацій при ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, у мікрорайонах "Тополь-1" і "Тополь-2" у м. Дніпропетровську, Диканівських очисних споруд у м. Харкові, повені у західних регіонах України, відновлення зруйнованих електричних мереж тощо.

Важливе значення має на сьогодні діяльність державних будівельних корпорацій у забезпеченні створення умов для проведення соціального діалогу з метою узгодженого розв'язання проблем у будівельній сфері, в тому числі прав та інтересів працівників і роботодавців, а також у підготовці та узгодженні положень Галузевої Угоди з Профспілкою працівників будівництва і промисловості будівельних матеріалів України, Меморандуму порозуміння між центральними органами виконавчої влади, будівельними організаціями, профспілками та інших документів, спрямованих на соціально-економічну стабілізацію у будівельній галузі.

Виходячи із аналізу діяльності вітчизняних державних будівельних корпорацій стрімка, відмова від державного впливу на систему управління виробництва в будівельній галузі може негативно позначитись на існуючій конкурентоспроможності, спеціалізації, кооперації та концентрації потужностей будівельних підрозділів у ході реалізації великих будівельних проектів та ефективному освоєнні капітальних вкладень.

Рішення щодо реорганізації державних будівельних корпорацій треба приймати не на основі думки вкладних структур, а за наслідками проведення приспільненого вивчення аналізу реального стану основних секторів будівельної галузі та перспектив її впливу на модернізацію промислового потенціалу нашої держави. До цієї справи, крім окремих міністерств, необхідно залучити широкий загал фахівців провідних будівельних і монтажних організацій, промислових об'єднань будіндустрії, проектних та наукових інститутів, а також громадських організацій. Ці рішення повинні бути економічно та науково обґрунтовані і відповідати основним засадам державної політики у будівництві.

До питань майбутнього вітчизняної фондоутворювальної галузі необхідно підходити виважено і послідовно, виходячи в першу чергу із інтересів стратегічного розвитку економіки незалежної України.